

Coord. Marilena Uliescu

NOUL COD CIVIL. COMENTARII

- Prof. univ. dr. CP I Mircea Duțu
- Dr. Gheorghe Buta, cercetător șt.
- Prof. univ. dr. Smaranda Angheni, cercetător șt. onorific
- Prof. univ. dr. Marilena Uliescu, cercetător șt. onorific
- Dr. Mirela Dojană, cercetător șt. asociat
- Lector univ. dr. Lucia Uță, cercetător șt. asociat
- Conf. univ. dr. Sache Neculaescu, cercetător șt. asociat
- Dumitru Dobrev, cercetător șt.
- Jud. Filip Pavel, cercetător șt. asociat
- Lector univ. dr. Bogdan Pătrașcu, cercetător șt.
- Prof. univ. dr. Raluca Dimitriu, cercetător șt.
- Dr. Ionuț Dojană, cercetător șt. asociat
- Jud. dr. Cristiana-Mihaela Crăciunescu, cercetător șt. asociat
- Mihaela Gabriela Berindei, cercetător șt.
- Lector univ. dr. Aurelian Gherghe, cercetător șt. asociat
- Dr. Flavius George Păncescu, cercetător șt. asociat

Coord. Marilena Uliescu

NOUL COD CIVIL

Comentarii

Ediția a 3-a, revăzută și adăugită

- Prof. univ. dr. CP I Mircea Duțu
- Dr. Gheorghe Buta, cercetător șt.
- Prof. univ. dr. Smaranda Angheni, cercetător șt. onorific
- Prof. univ. dr. Marilena Uliescu, cercetător șt. onorific
- Dr. Mirela Dojană, cercetător șt. asociat
- Lector univ. dr. Lucia Uță, cercetător șt. asociat
- Conf. univ. dr. Sache Neculaescu, cercetător șt. asociat
- Dumitru Dobrev, cercetător șt.
- Jud. Filip Pavel, cercetător șt. asociat
- Lector univ. dr. Bogdan Pătrașcu, cercetător șt.
- Prof. univ. dr. Raluca Dimitriu, cercetător șt.
- Dr. Ionuț Dojană, cercetător șt. asociat
- Jud. dr. Cristiana-Mihaela Crăciunescu, cercetător șt. asociat
- Mihaela Gabriela Berindei, cercetător șt.
- Lector univ. dr. Aurelian Gherghe, cercetător șt. asociat
- Dr. Flavius George Păncescu, cercetător șt. asociat

Universul Juridic

București

-2011-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2011, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA
UNUIA DINTRE AUTORI ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI,
APPLICATE PE INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Noul Cod civil : comentarii / coord.: prof. univ. dr. Marilena

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.665**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL telefon: **021.314.93.15; 0726.990.184**
DISTRIBUȚIE: tel./fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

**COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%**

ABREVIERI

alin.	– alineatul/alineatele
<i>apud</i>	– citat după
art.	– articolul/articolele
C. civ.	– Codul civil
C. civ. fr.	– Codul civil francez
C. civ. it.	– Codul civil italian
C. civ. rom.	– Codul civil român
C. com.	– Codul comercial
C. pr. civ.	– Codul de procedură civilă
CEDO	– Curtea Europeană a Drepturilor Omului
dec.	– decizie
Ed.	– Editura
ed.	– ediția
ÎCCJ	– Înalta Curte de Casație și Justiție
LGDJ	– Librairie Générale de Droit de la Jurisprudence
lit.	– litera/literele
<i>idem</i>	– același autor
<i>loc. cit.</i>	– locul citat
M. Of.	– Monitorul Oficial al României, Partea I
N.C.C.	– Noul Cod civil
N.C.P.C.	– Noul Cod de procedură civilă
nr.	– numărul
<i>op. cit.</i>	– opera citată
O.G.	– Ordonanța Guvernului
O.U.G.	– Ordonanța de Urgență a Guvernului
p./pp.	– pagina/paginile
pct.	– punctul/punctele
par.	– paragraful/paragrafele

P.R.	– Pandectele Române
PUF	– Press Universitaire de France
R.D.C.	– Revista de Drept Comercial
<i>supra</i>	– deasupra, mai sus
t.	– tomul
vol.	– volumul
urm.	– următoarele

CUVÂNT ÎNAINTE

Prof. univ. dr. Marilena Uliescu

De peste patru decenii lumea juriștilor, mai exact a civiliştilor, cunoaște, o dominantă – revizuirea, în numele modernizării, a „bătrânului Cod civil”.

Așa cum am afirmat, cu prilejul sărbătoririi bicentenarului Codului civil francez, codul Napoleon, în Corsica, în anul 2004, CODUL a fost un transplant legislativ reușit în România.

Odată cu intrarea în vigoare, în anul 1865, a Codului Civil Român, o copie aproape fidelă a Codului civil francez, s-au pus bazele dreptului civil modern cu principiile și instituțiile sale și s-a introdus, pe această cale, terminologia juridică modernă.

Concepția generală, principiile, instituțiile dreptului civil, terminologia juridică și mai ales rigoarea reglementării au făcut ca acest cod, cu unele fracturări reglementate prin legi speciale, să supraviețuiască traversând, aproape inexplicabil, perioada de aproximativ cinci decenii a dreptului socialist.

Noul Cod civil, ale cărui redactare și adoptare au figurat în „Programul de guvernare 2009-2012”, pare a fi fost o inițiativă legislativă necesară și utilă.

Codul civil, adoptat prin Legea nr. 287/2009¹, cuprinde 7 cărți, fiecare dintre acestea fiind divizată în titluri și capitole – numărul de articole fiind de 2.664.

Așa cum rezultă din expunerea de motive, din sistematizarea materiei și din soluțiile formulate, codul îmbrățișează concepția monistă, cum, de altfel, se regăsește în sistemele de drept romano-germanic și în alte state europene, cum ar fi, de pildă, Elveția, Olanda, Italia sau Franța.

¹ Legea nr. 287/2009 din 25 iunie 2009, publicată în M. Of. nr. 511 din 24 iulie 2009.

Modelul care a stat însă la baza elaborării noului Cod civil român este Codul civil al provinciei Quebec din statul federal Canada, adoptat în 1991. Este de la sine înțeles că acest model nu cuprinde reglementările care trebuie să se regăsească în cazul unui stat unitar prin comparație cu reglementările unei provincii, care se completează, desigur, cu reglementările la nivel federal. În acest sens, putem menționa reglementările privind sistemul bancar, ori societățile comerciale, norme care se regăsesc numai în legi federale.

Prin neluarea în considerare, ca model, a unor coduri moniste europene care fac parte din tradiția juridică romano-germanică, noul Codul civil român exclude reglementările privind societățile comerciale, reglementări ce se regăsesc în Codul civil elvețian, olandez sau italian.

Tot astfel, **nu se regăsesc în noul Cod** reglementările privind **contractul de franciză**, acesta rămânând în continuare reglementat de legea specială, ceea ce, de altfel, nu se potrivește cu concepția monistă îmbrățișată.

Desigur, noul Cod civil cuprinde elemente noi, pe care le considerăm utile și necesare, cum ar fi, de pildă, protecția drepturilor și libertăților civile fundamentale ale personalității umane, consacrate deja în acte internaționale sau în codurile civile ale altor state europene.

În același sens, am mai putea remarca reglementarea explicită a dreptului de proprietate privată și a dreptului de proprietate publică, precum și a drepturilor reale principale derivate din dreptul de proprietate publică, și anume: dreptul de administrație, dreptul de concesiune și dreptul de folosință.

De asemenea, remarcăm **introducerea în noul Codul civil a cărții funciare cu efectul constitutiv al intabulării** sau a **instituției fiduciei**, caracteristică dreptului anglo-saxon (trustul), instituție care este receptată și de sistemul romano-germanic prin unele reglementări naționale, cum ar fi, de pildă, în Luxemburg, în Franța și în Elveția.

Introducerea fiduciei în noul Cod civil a fost, credem, determinată de avantajele trustului (fiduciei) cât privește organizarea

patrimoniului și care cunoaște, desigur, o aplicare mai largă în dreptul anglo-saxon.

Astfel, instituția trustului, receptată în Codul civil cu denumirea de fiducie, a fost adoptată corespunzător în raport cu celelalte instituții juridice naționale. În același timp s-a avut în vedere și utilizarea instituției fiduciei în combaterea scopurilor ilicite, cum ar fi, de pildă, spălarea banilor sau evaziunea fiscală. Modelul urmat în reglementarea fiduciei a fost Legea franceză nr. 2007-211 din 19 februarie 2007 prin care s-a introdus fiducia în Codul civil francez, la Titlul XIV („Despre fiducie”).

Tot astfel, în materia obligațiilor se mărește numărul contractelor incluse în reglementarea Codului civil cu unele contracte considerate a aparține dreptului comercial; astfel sunt: contractul de comision, de intermediere, de consignație ș.a. Este, desigur, după cum am menționat, rezultatul renunțării la dualismul Codului civil și al Codului comercial.

În opinia noastră, operațiunea este însă incompletă.

Afirmarea, fără dubii, a concepției moniste presupune că, în ceea ce privește raporturile de drept privat, noul Cod civil constituie dreptul comun (*jus commune*) în sistemul nostru legislativ. Din păcate, la o analiză mai atentă, se poate observa în articolul final al codului trimiterea la legea pentru punerea în aplicare a Codului civil, lege care nu va fi, credem, în măsură să rezolve problemele complexe ce le presupune această operațiune, probleme dintre care unele sunt încă nesoluționate. În acest sens, ne referim cu osebire la raporturile Codului civil cu legile speciale civile și comerciale ce reglementează, în paralel cu Codul civil, nu puține, raporturi de drept privat.

Unele precizări conceptuale și de ordin terminologic

Pentru un nou Cod civil riguros, definirea unor concepte fundamentale este necesară ca bază a unui drept privat unic.

Cu toate acestea, concepte esențiale pentru structurarea raporturilor de drept privat, cum sunt cele de fapt juridic, de act juridic, de proprietate, de contract, precum și altele, nu sunt definite sau sunt definite incomplet. Mai mult decât atât, se recurge

la „cuvinte profane” ce înlocuiesc terminologia juridică consacrată, în măsură să conducă la efectele juridice respective.

Tot astfel, abandonarea terminologiei juridice consacrate, ce reprezintă un dat al unei culturi juridice comune, în acest moment al jalonării și stabilirii pilonilor unui drept privat european, ne-ar putea conduce la o autoeliminare din curentul european actual și la poziționarea pe o direcție ce nu va întâlni preocupările juriștilor europeni.

În acest sens, putem cita preocupările grupului de cercetare „Terminologie” al **Societății de Legislație comparată** și al **Asoціаției Henri Capitant, prietenii culturii juridice franceze**, care a publicat un studiu având ca obiectiv analiza terminologică comparativă a unui număr de concepte pornind de la terminologia existentă și cunoscută, pentru a se putea ajunge la o terminologie comună a diferitelor sisteme juridice la nivel european.²

Desigur, în plan european, primul pilon îl reprezintă terminologia contractuală comună pentru un Cadru comun de referință al viitorului drept contractual european.

Așadar, credem că acesta este contextul actual pe care, în opinia noastră, nu îl putem ignora.

Exemplele noastre se referă, între altele, la art. 3 din Titlul preliminar („Despre legea civilă”), Capitolul I, și anume, la o dispoziție generală prin care se precizează că dispozițiile Codului civil se aplică și raporturilor dintre **profesioniști**, precum și celor dintre aceștia și orice alte subiecte de drept civil.

Alin. (2) precizează că sunt considerați profesioniști *„toți cei care exploatează o întreprindere”*.

Acest alineat care dorește să definească acest nou termen (de **profesionist**), aparent un termen juridic, nu reușește să o facă. Astfel, alin. (3) întregeste definiția sau înțelesul termenului „profesionist” prin circumscrierea expresiei „exploatarea unei întreprinderi” ca fiind „exercitarea” sistematică, de către una sau mai multe persoane, a unor activități organizate ce constă în produ-

² Terminologie contractuelle commune, Association Henri Capitant des Amis de la Culture Juridique Française, Société de Législation Comparée, Paris, 2008, OSBH, 978-2-908199-62-8.

cerea, administrarea ori înstrăinarea de bunuri sau în prestarea de servicii, indiferent dacă are sau nu ca scop obținerea de profit.

Acest cuvânt profan, „profesionist”, care este introdus ca termen juridic, credem, în locul celui de comerciant, de fapt nu este definit, creând, cel puțin confuzie.

„Profesionist”, în DEX, este definit ca fiind „persoana care lucrează într-un anumit domeniu de activitate pentru care are o pregătire corespunzătoare”.

În *Vocabulaire juridique*, de Gerard Cornu, la termenul „professionne”, prin opoziție cu înțelesul profan, se precizează că în materia dreptului consumatorului termenului de consumator i se opune termenul de „profesionist”, ca fiind orice persoană fizică sau juridică care, în contractele de vânzare sau în contractele de prestări servicii, acționează în cadrul activității sale *professionale* private sau publice (Directiva 93/13 CEE a CCE din 5 aprilie 1993).

Această accepțiune a termenului „profesionist” din noul Cod civil ar putea și ar trebui să fie riguros clarificată, poate printr-o lege specială. În trecut, ne întrebăm dacă „înstrăinarea” nu poate fi făcută, în afară de vânzare, și prin donație?! Am putea avea pe această cale o întreprindere care are ca obiect al activității donațiile, printre altele.

Din numeroasele considerații făcute în cele ce preced, rezultă cu claritate complexitatea unei asemenea opere legislative și dificultățile pe care le presupune elaborarea acesteia. În acest context, volumul pe care-l prefațăm reunește studii semnificative în care se comentează instituții fundamentale ale noii reglementări. Autorii sunt specialiști în ramurile dreptului privat, cercetători, cadre didactice, precum și magistrați.

Simpla consultare a tablei de materii demonstrează, în opinia noastră, importanța instituțiilor juridice care fac obiect de preocupare. Doar cu titlu de exemplu, și într-o alegere aleatorie, amintim, în această ordine de idei, instituții ca dreptul de proprietate, opțiunea succesorală, răspunderea civilă delictuală, căsătoria.

NOUL COD CIVIL: O ETAPĂ IMPORTANTĂ ÎN DEZVOLTAREA DREPTULUI ROMÂN MODERN

Prof. univ. dr. CP I Mircea Duțu
Directorul Institutului de Cercetări Juridice
„Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

De la 1 octombrie 2011 România are o nouă „constituție civilă”, prin intrarea în vigoare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil. După 146 de ani de glorioasă și neîntreruptă aplicare, bătrânul Cod civil de la 1864 se retrage definitiv în istorie, devenind, astfel, dintr-un „moment”, „un monument juridic”. Desigur, pentru un timp, prin jocul regulilor situațiilor tranzitorii, unele din prevederile sale vor mai fi invocate și aplicate, altele vor continua să trăiască prin preluarea lor de litera și spiritul noului cod, și câteva se vor aduna în tezaurul culturii juridice.

Elaborarea unei legi în general, și a unui cod în special, precum Codul civil, presupune o triplă operație, una situată în planul științei, a doua în planul tehnicii, iar cea de-a treia, căreia primele două îi sunt subordonate, pe acela al politicii¹. Și acesta cu atât mai mult cu cât un cod nu este numai un fapt social, dar că el trebuie să constituie și unul intelectual². Știința „s-ar ocupa de a desprinde și a statornicii substanța legii juridice”, iar tehnica „s-ar preocupa de inserarea în viață a acestei substanțe”. Al treilea plan, cel puțin aici, ne interesează mai puțin.

Desigur, odată elaborat, adoptat și intrat în vigoare, precum este cazul noului Cod civil român (NCC), nu ne mai rămâne decât

¹ Mihail Eliescu, *Spre un nou Cod civil. Câteva probleme de tehnică legislativă*, în rev. „Studii și Cercetări Juridice”, nr. 4/1968, p. 596.

² *Idem*, p. 595.

să analizăm rezultatele unui asemenea consistent, complex și dificil demers, iar pentru înțelegerea lor deplină și deslușirea suficientă este nevoie de o perspectivă prospectiv-istorică, sintetică și comparativă, astfel încât să ajungem la o radiografie cât mai exactă a ceea ce el reprezintă. Și aceasta, atât cu gândul la modificările, aproape inerente, care se vor impune în viitorul apropiat, cât și la problemele pe care aplicarea noilor texte legale le vor ridica în planul vieții juridice concrete. Relevarea locului și rolului NCC în cadrul mișcării de codificare din România și, cu precădere, al celei din domeniul legislației civile, se impune cu atât mai mult cu cât, așa cum se arată în *Prezentarea tehnică oficială* a Legii nr. 287/2009, la elaborarea proiectului său „au fost urmărite nu doar modelele conținute de reglementările noi, moderne, existente în alte legislații, dar și încercările făcute de-a lungul timpului pentru modificarea și completarea Codului civil, într-o operă de valorificare atât a elementelor ce se constituie în constante atemporale ale oricărei reglementări de drept substanțial – norme și principii ce rezistă timpului – cât și, bineînțeles, a aspectelor reclamate de imperativele unui prezent dinamic, de realitățile vii și în continuă schimbare”. În plus, același text oficial indică, printre sursele documentare ale NCC, codurile-proiect din 1939 și 1971.

1. Câteva preliminarii

În accepțiunea modernă, codificarea a reprezentat, în spirit clasic o veritabilă operă de reflecție intelectuală și de reformare a dreptului. Din cauza împrejurărilor istorice vitrege, la noi ea a constituit nu atât expresia unor opțiuni filozofice, cât, mai ales, cerința aplicării imediate a anumitor comandamente politico-strategice, transpuse prin instrumente de tehnică legislativă. Nu au lipsit, desigur, și unele elemente aleatorii, de conjunctură concretă sau ținând de amprenta personală a participanților direcți la redactarea proiectelor și promovarea lor.

Dintr-o altă perspectivă, pentru realizarea unei codificări se pot și au fost invocate mai multe rațiuni, nu întotdeauna aceleași

sau într-o conjugare perfectă. Din punct de vedere tehnic ea se justifică ca un mijloc de a remedia dispersarea izvoarelor dreptului și de a facilita accesul la cunoașterea regulilor juridice. De altfel unitatea și securitatea dreptului sunt exigențe inerente oricărui cod. Se adaugă apoi nevoia de regrupare și publicitate a regulilor instituite, de permanența, stabilitatea și de simplitatea lor și, nu în ultimul rând, necesitatea de coerență între diferitele părți componente ale sistemului juridic, pentru evitarea contradicțiilor interne.

Se urmărește, indiscutabil, și un obiectiv de claritate, codificarea contribuind la asamblarea regulilor obligatorii, la reunirea lor într-unul sau mai multe acte normative complexe, după un plan logic cu regrupări sistematice, dreptul devenind astfel mai lizibil sau, cel puțin, mai accesibil.

Nu de puține ori, adoptarea unor coduri și mai ales unele purtătoare ale numelui inițiatorului lor a constituit expresia dorinței de a rămâne în istorie și a politicii de prestanță a unor personalități accentuate.

Rămâne elocventă, în acest context, afirmația lui Napoleon I din 1817: „Adevărata mea glorie nu este cea de a fi câștigat 40 de bătălii, Waterloo va șterge amintirea oricărei victorii. Ceea ce va rămâne și va trăi veșnic este Codul meu Civil”.

În fine, dar nu în ultimul rând, în perioadă de criză precum cea actuală și de bulversare generală, codificarea este prezentată ca un factor de creștere economică; permițând un control mai bun al inflației de texte legislative și al proliferării de norme juridice, ea ar contribui astfel la scăderea costului global al aplicării reglementărilor aplicabile sectorului privat. Dincolo de aceasta, îmbunătățind transparența ar favoriza promovarea concurenței și a comerțului în cadrul economiei.

Toate dintre aceste rațiuni se regăsesc, într-o măsură mai mare sau mai mică, sub o formă sau alta ori mai mult sau mai puțin conjugate și în istoria de secole a preocupărilor românești de codificare, inclusiv în demersul în curs, al cărui prim cod, Codul civil, a intrat în vigoare la 1 octombrie 2011. Ea se constituie într-o latură inseparabilă, deosebit de importantă a procesu-

lui de formare și afirmare a societății și statului român modern, care a avut un parcurs propriu de unificare, modernizare și consolidare, inclusiv legislativ.

2. Elemente de codificare în dreptul român premodern

Procesul de codificare al dreptului românesc în general și în domeniul dreptului civil în special s-a desfășurat în strânsă și determinantă legătură cu istoria multimilenară a țării, valorificându-se tradiția definitorie romană, fiind marcat de vicisitudinile evoluției fragmentate în mai multe țări românești și s-a supus în epoca modernă exigențelor unificării statale și cerințelor integrării euroatlantice post moderne. În această largă perspectivă, primele legiuri de ansamblu scrise, în sens de coduri, a căror existență istorică nu poate fi contestată¹, sunt la noi **Pravila lui Vasile Lupu**² (1646), pentru Moldova, și **Pravila cea Mare** sau **Îndreptarea Legii**³ a lui Matei Basarab (1652), pentru Țara Românească. Codul moldovean a avut la bază Basilicalele (Pravilele împărătești ale Bizanțului), precum și unele rânduieli cutumiare aparținătoare „obiceiului pământului”. Este împărțită în 104 capitole și cuprinde mai ales reguli de drept agricol („Praviile pentru plugari și pentru alți lucrători de pământ”) și de drept penal („Praviile împărătești pentru toate felurile de giudete, cu răspunsuri de tot felul”). Regulile de drept civil sunt mai puțin numeroase și se referă mai ales la familie și la căsătorie. Codul muntean conține texte din aceleași Basilicale, dar și din legile canonice ale monofilaxului Alexie Aristin, fiind, în

¹ Despre existența unei pretinse Pravile a lui Alexandru cel Bun, pe care domnitorul moldovean ar fi primit-o, la înscăunarea sa în anul 1400, de la împăratul Bizanțului, și care ar fi stat la baza Pravilei lui Vasile Lupu, nu avem dovezi istorice suficiente. Pentru problemă a se vedea: S.G. Longinescu, *Istoria dreptului românesc din vremurile cele mai vechi și până azi*, București, 1908, p. 159 și urm.

² *Cartea românească de învățătură*, ediție critică, Editura Academiei, București, 1961.

³ *Îndreptarea legii*, ediție critică, Editura Academiei, București, 1962.

mare parte, un manual de drept canonic și o preluare a conținutului Pravilei lui Vasile Lupu. Ambele Pravile prezentau multe lacune de sistematizare și concepere a materiei și, în orice caz, erau departe de a cuprinde o reglementare de ansamblu a dreptului existent în cele două țări în general și a dreptului civil în special.

Rolul lor de cod, în sens modern, rămâne însă evident și reliefat deopotrivă prin scopul de unificare a regulilor cutumiare dispersate și diferite local, care favorizau arbitrariul, stabilirea unei legiuri scrise, uniforme, pe cât posibil accesibilă cunoașterii de către toți, precum și de modul în care a fost perceput de contemporani și ulterior în timp¹. Odată cu instaurarea domniilor fanariote (post-1711 în Moldova și după 1714 în Țara Românească), ele par a fi căzut în desuetudine, aplicându-se și invocându-se discreționar dispoziții de sorginte bizantin-greacă ori cutumiare, adeseori necorelate, chiar contradictorii. Lipsa unei legislații unitare, scrise și stabilite a favorizat arbitrariul, abuzul și corupția care au caracterizat din plin acea epocă. Deteriorarea gravă a situației și influențele crescânde ale procesului de modernizare europeană au născut nevoia, tot mai viguroasă, de a elimina lipsurile și excesele, dezvolta și respecta, reglementările scrise, în dorința cunoașterii lor publice, spre corecta aplicare și neschimbare aleatorie. În acest context general, apare în Țara Românească, ca o dezvoltare a dreptului scris, *Condica* lui Al. Ipsilante (1780)², o sinteză în limba greacă a *Basilicalelor*, însoțită de unele fragmente din „*Legea țării*” (cutumă) și care se referea și la materii aparținătoare dreptului civil,

¹ Semnificative sunt, în acest sens, considerațiile lui Dimitrie Cantemir (*Descriptio Moldaviae*, partea II, cap. XI, Despre legile Moldovei, par. 6): „Însă fiind acele obiceiuri, întrucât nu se sprijineau pe nimic scris, erau abătute de la înțelesul lor adevărat de către judecătorii corupți și duceau la nedreptate, de aceea Vasile Arnăutul, Domnitorul Moldovei, în veacul trecut, a poruncit, ca să se adune la un loc de către bărbați iscusiți și cunoscători ai legii patriei lor toate rânduielile, și scrise și nescrise, și a alcătuit din ele un singur cod, care astăzi este călăuză pentru judecătorii Moldovei, ca să hotărască drept”.

² *Pravilniceasca condică*, ediție critică, Editura Academiei, București, 1957.

precum: dotă, familie, succesiuni, etc. În Moldova marele jurisconsult Andronache Donici¹, publică la Iași, în 1814, o colecție răsunătoare și explicativă a pravilelor împărătești bizantine, cu trimitere la dreptul roman și Basilicale. Deși era o colecție prescurtată, așadar fără caracter și fără autoritate oficiale, datorită faptului că răspundea unor necesități majore, lucrărilor și prevederilor sale i s-au acordat practic o forță jurică, cu valoare de lege, până în 1817-1818 când, atât în Moldova, cât și în Țara Românească s-au adoptat două coduri noi, complete și mai moderne, formând o legislație de ansamblu în domeniul privat. Astfel, în Moldova a fost adoptat Codul Calimach (Codice civilă) după numele domnului inițiator, Scarlat Alexandru Calimach, lucrat de Anania Kuzanos și după cum ne arată hrisovul său de promulgare, se întemeia pe Basilicale și pe spicuiuri din Novele, din alte izvoare juridice bizantine care se întrebuintau în țară și din codicii europenești, la care s-au adăugat și obiceiurile pământului după ce au fost controlate de comisii anume însărcinate cu cercetarea lor și după ce au fost aprobate de Domn „s-au cinstit cu vrednicia de a rămâne legi”². De remarcat că referitor la „codurile europene” avute în vedere, era vorba mai ales de Codul civil austriac din 1811, iar legislația bizantină a fost receptată numai în măsura în care se potrivea cu exigențele timpului și realitățile sociale ale țării. Traducerea în limba română, survenită abia în 1831, în condițiile instituirii regimului regulamentar al generalului Pavel D. Kiseleff a constituit și un prilej de a evoca și chiar exprima unitatea tradițiilor istorico-juridice ale celor două state românești. La 38 de ani după publicarea Codului lui Al. Ipsilante, sub oblăduirea Domnului Caragea se va alcătui un nou cod așa cum se arată în hrisovul de promulgare din dorința „de a potoli d’asupra dreptății războiul cel mult turburător”, generat de dezordinea legiuirilor.

¹ Andrei Rădulescu, *Juristul Andronache Donici*, în vol. „Pagini din istoria dreptului românesc”, *op. cit.*, p. 133-155; *Manualul juridic al lui Andronache Donici*, ediție critică, Editura Academiei, București, 1959;

² Andrei Rădulescu, *Izvoarele Codului Calimach*, în vol. „Pagini din istoria destinului românesc”, Editura Academiei R.S.R., București, 1970, p. 133-155; *Codul Calimach*, ediție critică, Editura Academiei, București, 1958.

„Adunat” din „Împărăteștile pravile, din Pravilnicească condică și din obiceiurile pământului...”, Codul (Legiuirea) Caragea era mai incomplet în privința materiei civile vizate și inferior acestuia ca valoare de operă juridică¹. Amândouă însă, cu unele modificări și completări aveau să supraviețuiască până la unificarea statală a celor două principate, survenită la 24 ianuarie 1859 și să fie considerate ca necorespunzătoare spre a îndeplini funcția de cod civil al noului stat unificat român modern.

3. Codificarea civilă în epoca modernă

Într-adevăr, atragerea post-1821, odată cu abolirea regimului turco-fanariot a celor două țări românești, Moldova și Muntenia în sfere de interese pan-europene, prin intermediul inițial al Rusiei și apoi cel determinant al Franței avea să confere un curs nou, modern codificării în domeniul dreptului civil.

El se va exprima în mai multe etape distincte, în funcție de rațiunile care au impus elaborarea și adoptarea succesivelor coduri, iar existența, intrarea în vigoare și aplicarea acestora au avut propriul lor destin.

Primele două mari valuri de codificări moderne s-au circumscris deopotrivă exigențelor dezvoltării generale și imperativului unificării legislațiilor în cadrul procesului de formare a statului național român și sunt legate conjunctural de două mari personalități istorice: Domnitorul Alexandru Ioan Cuza și, respectiv, Regele Carol al II-lea, ale căror nume le-au împrumutat inițial. Astfel, mai întâi sub impulsul cerinței art. 35 al Convenției de la Paris din 1858, în prima etapă a proiectului de constituire a statului unitar modern român sub forma Principatelor Unite, în urma unirii din 1859, legislațiile din cele două principate au fost unificate și modernizate, în spirit european, prin elaborarea, adoptarea și intrarea în vigoare în 1865 a celor patru coduri majore: civil și de procedură civilă, penal și de procedură penală. În consonanță cu dezvoltarea economico-socială a țării, adopta-

¹ *Legiuirea Caragea*, ediție critică, Editura Academiei, București, 1955.

rea primului cod comercial modern (după modelul celui italian) avea să mai aștepte până în 1887.

Al doilea val de codificare va surveni sub impactul nevoii de unificare a legislațiilor celor trei provincii românești alipite, după 1918, la Regatul României, cu legile acestuia, cât și pentru punerea lor de acord cu ideile sociale, economice și politice ale timpului, și evoluția reglementărilor juridice din celelalte țări europene.

A fost vorba însă de o vastă operă de codificare, rămasă ne-terminată din cauza conjuncturii politice, în sensul că au fost elaborate și au intrat în vigoare în 1936 numai Codul penal și Codul de procedură penală Carol al II-lea, Codul civil, Codul de procedură civilă și Codul comercial, deși adoptate, punerea lor în vigoare avea să fie amânată, la 31 decembrie 1940, **sine die** și nu se va produce niciodată, rămânând astfel la nivelul de simplu exercițiu de tehnică legislativă!

Procesul de codificare a cunoscut evoluții specifice în perioada 1948 – 1989 sub constrângerile noilor date de natură social-economică și politică. Mai întâi, deși rămas în aplicare, Codul civil a cunoscut modificări importante, din cadrul său desprinzându-se noi materii, care au format obiectul unor coduri proprii: Codul familiei (Legea nr. 4/1954) și Codul muncii (1950). Mai sensibil la mutațiile socio-politice, în dreptul penal, după modificarea substanțială din 1948, la 1 ianuarie 1969 au intrat în vigoare Codul penal și Codul de procedură penală ale R.S. România. Totodată, încă din 1954, s-au declanșat preocupările de elaborare și adoptare a unui nou Cod civil „socialist”, în 1971 publicându-se un proiect al „Codului civil al R.S. România”. După 1989, în condițiile tranziției spre economia de piață și revenirea la democrația reprezentativă integrării euroatlantice și aderării României la UE (1 ianuarie 2007) și sub impulsul cerințelor mondializării neoliberale, s-a pus problema unor schimbări radicale ale sistemului legislativ. Astfel, pe lângă adoptarea unei noi Constituții (8 decembrie 1991) și revizuirea ei (2003) au fost elaborate și adoptate noi coduri : civil și de procedură civilă, penal și de procedură penală.

3.1. Primul Cod Civil român modern (1864)

Unificarea legislației a reprezentat un obiectiv prioritar al proiectului statului unitar român stabilit prin Convenția de la Paris din 1858 și implementat în perioada 1859 – 1866. Potrivit art. 35 al documentului, legile în vigoare, Regulamentele organice, precum și condicele civilă, criminală, de comerț și de procedură trebuiau să fie revizuite, așa încât - în afară de reglementările de interes local - să nu mai fie în viitor decât unul și același trup de legislație, care să se aplice în ambele Principate. Era o reacție târzie, dar necesară la primul mare val european de codificare – reprezentat definitiv de codul prusian din 1794, codurile napoleoniene din 1804 -1809 și Codul austriac din 1811-, fiind adoptată perspectiva franceză de unificare, raționalizare și centralizare a dreptului, pentru a corespunde cerințelor modernizării statului și dezvoltării liberal-capitaliste. Astfel concepută, opera de codificare datorată domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859 – 1866) a fost marcată de febrile căutări, diverse încercări și numeroase propuneri, ajungându-se la sistemul de coduri intrate în vigoare în 1865, dintre care, cel mai longeviv, Codul civil a supraviețuit, cu o serie de modificări, până la 1 octombrie 2011. Primul demers cunoscut în acest sens îl reprezintă raportul ministrului *ad interim* de justiție din Țara Românească, Gh. Crețeanu, din 13 octombrie 1859, prin care se propunea Domnului alcătuirea unui corp de legi „care să asigure libertatea și proprietatea persoanelor, precum și deosebitele tranzacțiuni între ele”¹.

O atare opțiune era sprijinită pe trei argumente: unul de text (prevederile exprese ale Convenției), un altul de termen rezonabil (redactarea unui nou corp de legi, discutat și aprobat articol cu articol ar fi durat nepermis de mult, „nici în zece ani nu s-ar termina o asemenea lucrare!”) și în fine, unul de drept comparat

¹ Pentru istoricul întocmirii Codului civil din 1865 a se vedea: Andrei Rădulescu, *Izvoarele dreptului civil*, în vol. „Pagini din istoria dreptului românesc”, Editura Academiei R.S. România, București, 1970, p. 172 – 188; idem, *Șaizeci de ani de Cod civil*, Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice, Editura Cultura Națională, București, 1926.

(„cele mai multe state civilizate au adoptat codicele franceze ca cele mai perfecte”). Deși propunerea Crețeanu nu a sfârșit prin a fi primită și acceptată oficial ea se va dovedi premonitoare pentru ceea ce a urmat. După actul din 24 ianuarie 1862 și ratarea și a altor formule de codificare, prin Decretul domnesc nr. 551 din 27 iulie 1862 s-a numit o Comisie menită să se ocupe cu „unificarea legilor” și care și-a început activitatea cu redactarea proiectului Codului civil. Urmărindu-se îndeaproape Codul francez din 1804, textul era gata la începutul anului 1864, dar tulburările vieții politice au împiedicat discutarea și adoptarea sa de către Adunarea legiuitoare. La 11 iulie 1864, Domnitorul încredințează Consiliului de Stat, nou înființat, redactarea proiectului, recomandând utilizarea Codului civil italian (care nu fusese încă promulgat, dar al cărui proiect era deja publicat și care, fiind recent, înregistra unele progrese față de modelul său francez!), ștergerea din acesta a articolelor care nu erau potrivite cu trebuințele țării și formularea altora pentru materii cu totul locale și pentru care nu erau dispoziții în arătatul codice.

Ministrul justiției s-a conformat dar a trimis, împreună cu Codul italian al lui Pisanelli și proiectul de Cod elaborat în anii 1862 – 1863 „ca să-l completeze în toate părțile sale”. Din lipsă de timp, Consiliul a recurs la o formulă de compromis; a preluat textul preexistent, elaborat după Codul francez, l-a modificat cu unele prevederi ale codului italian și în alte câteva privințe în legea ipotecară italiană. Așa s-a făcut că, dacă la 10 octombrie 1864, prof. C. Bosianu, vicepreședintele Consiliului a împărțit materia între membrii Comisiei de redactare, în mai puțin de 6 săptămâni, respectiv la 20 noiembrie, prin reunirea textelor, proiectul de Cod civil era gata. La 25 noiembrie a fost aprobat de guvern, la 26 noiembrie sancționat de Domn, iar la 1 iulie 1865 urma să fie pus în vigoare (conform art. 1913). Printr-un decret domnesc din 30 iunie, aceasta a fost amânată pentru 1 decembrie 1865, invocându-se faptul că nu erau terminate nici Legea de organizare judecătorească, promulgată la 7 iulie, nici Codul de procedură civilă, care avea să fie promulgat la 11 septembrie și considerate absolut necesare pentru aplicarea noului Cod civil.